

Науковий стиль. Культура наукової мови.

Лекція 7

ПЛАН

- Загальна характеристика наукового стилю укр. мови
 - Підстилі наукового стилю та їх жанрові різновиди
 - Термін та його ознаки. Термінологія як система.
 - Загальнонаукова, міжгалузева і вузькоспеціальна термінологія.
 - Способи творення термінів.
 - Комунікативна повноцінність наукових текстів. Науковий жаргон.
-

Сфера використання

- Наукова діяльність, науково-технічний прогрес, освіта
-

Основне призначення

- Систематизування, пізнання світу, викладення результатів досліджень про людину, суспільство, явища природи, обґрунтування гіпотез, істинності теорій, класифікація і систематизація знань.
-

Основні ознаки

- інформативність,
 - ясність і предметність тлумачень;
 - логічна послідовність і доказовість викладу;
 - точність і лаконічність висловлювань тощо,
 - пояснення причинно-наслідкових відношень,
 - доказовість.
-

Основні мовні засоби

- Велика кількість наукової терімнології, абстрактної лексики, іншомовних слів,
 - наявність схем, таблиць, графіків,
 - цитати, посилання,
 - безособовість синтаксису,
 - відсутність авторських уподобань, художніх засобів.
-

ПІДСТИЛІ

Власне науковий

Науково-популярний

(книги, статті у спеціальних журналах)

Науково-навчальний

(підручники, посібники, лекції)

Олена Семеног у підручнику «Культура наукової української мови» називає такі **підстилі** наукового стилю:

власне науковий,
науково-навчальний (дидактичний),
науково-технічний (виробничо-технічний),
науково-популярний,
науково-інформативний (науково-реферативний),
науково-довідковий (довідково-енциклопедичний),
науково-діловий.

Частина вчених зараховує науково-інформативний та науково-довідковий різновиди до власне наукового підстилю.

У межах наукового стилю виокремлюють також науково-публіцистичний та науково-фантастичний підстилі.

Кожний підстиль охоплює різні жанри і види текстів.

Різнovid наукового стилю	Жанрові різновиди
Власне науковий	Статті, дисертації, монографії, наукові доповіді
Науково-популярний	Нариси, книги, лекції
Науково-навчальний	Підручники, навчальні посібники, програми, збірники вправ, лекції, конспекти
Науково-інформативний	Реферати, анотації, рецензії, відгуки, огляди, резюме
Науково-довідковий	Словники, енциклопедії, довідники, каталоги
Науково-технічний	Інструкції, патенти, авторські свідоцтва, доповідні записки, службові листи, промислова реклама
Науково-діловий	Наукові звіти, довідки про впровадження результатів досліджень, угоди про наукову співпрацю
Науково-публіцистичний	Науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж
Науково-фантастичний	Фантастичні оповідання, повісті, романи

Слово *термін* прийшло до нас ще з античних часів. У латинській мові означало «межу», «рубіж». У середньовіччі це слово набуло вже значення «визначення», «позначення». В Україні ця назва поширюється вже у XVIII ст.

Термін

□ слово або словосполучення, яке зіставляється з чітко окресленим поняттям певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя і вступає у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – **термінологію**.

Термінологія

- 1) розділ мовознавства, що вивчає терміни (у цьому значенні все частіше використовують слово термінознавство);
- 2) сукупність термінів певної мови або певної галузі (наприклад, можемо говорити про англійську, польську, російську, українську та ін. термінологію, а також про термінологію математичну, економічну, юридичну, хімічну, технічну тощо)

Основні ознаки терміна

- системність
 - точність
 - тенденція до однозначності
 - наявність дефініції
-

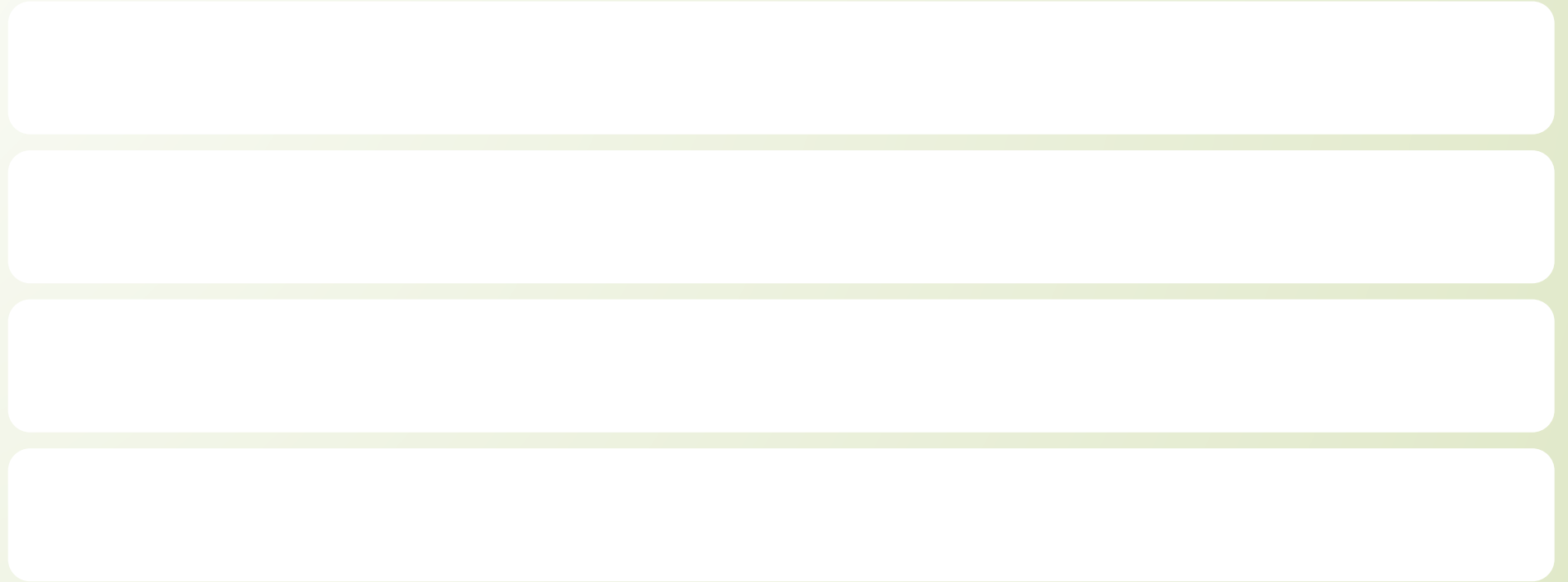

Ознаки терміна

- нейтральність, відсутність емоційно-експресивного забарвлення
- відсутність синонімів
- інтернаціональний характер
- стислість
- здатність утворювати похідні

Типи термінів за структурою

Типи термінів за функціями

загальнонаукові

міжгалузеві

вузькогалузеві

Загальнонаукові терміни

- Терміни, які вживають майже в усіх галузевих термінологіях, наприклад: *система, тенденція, закон, концепція, теорія, аналіз, синтез тощо.*
- Такі терміни в межах певної термінології можуть конкретизувати своє значення, пор.: *валютна система, осушувальна система, теорія економічного ризику.* До цієї категорії взараховують і загальнотехнічну термінологію (*машина (дощувальна машина), пристрій*)

Міжгалузеві терміни

- Терміни, які використовують у кількох споріднених або й віддалених галузях.
-

Вузькогалузові терміни

- Терміни, характерні лише для певної галузі
-

НОМЕНКЛАТУРА

- Сукупність назв конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо. Їх потрібно відрізнити від термінів, що позначають абстраговані наукові поняття.
- Номенклатуру становлять іменники та словосполучення, які передають як систему назв об'єктів певної науки, так і сукупність назв одиничних об'єктів (наприклад, у географічній номенклатурі (Чорне море, Шацькі озера, річка Десна), видові назви (у ботанічній лексиці назви дерев: дуб, смерека, ялина).

Способи творення термінів

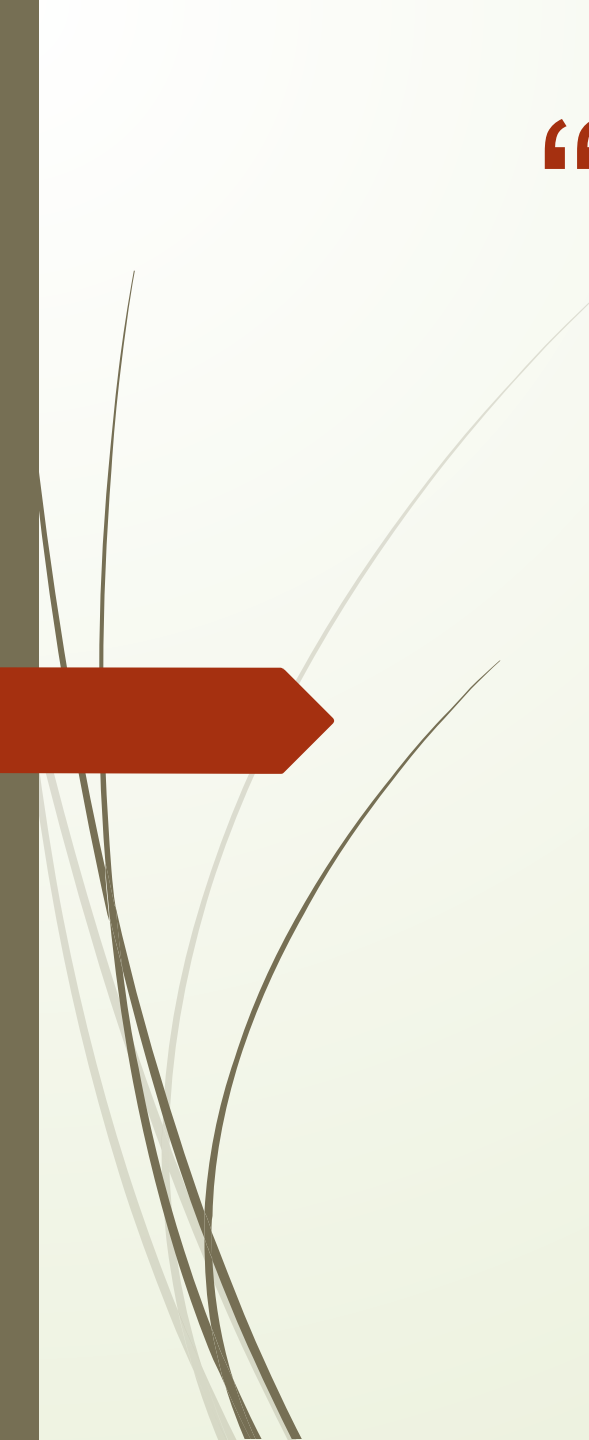

Вторинна номінація

Слововірний

Синтаксичний

Запозичення

“ Мовна вправність — неодмінна умова високої кваліфікації в науці. За якість своїх публікацій науковець відповідає так само, як і за якість своїх дослідів. Будь-яка мовна помилка, стильова невправність, недоопрацьованість тексту є виявом неповаги до читачів ”

Пилип Селігей

Комунікативна повноцінність наукових текстів

П. Селігей констатує, що «у багатьох публікаціях можна натрапити на заплутаність викладу, надмірну ускладненість, неясність думки. Навіть побіжний огляд літератури показує, що навмисно ускладнені, комунікативно неповноцінні, стилістично дефектні тексти — не такі вже й рідкісні в потоці наукових публікацій».

Пишучи про малозрозумілі наукові тексти, різні автори вживають словосполучення *наукоподібний стиль, псевдонаукове мовлення, схоластичний виклад, науковий жаргон.*

Науковий жаргон

□ Спотворена форма наукового мовлення, що надає неістотним або неновим науковим ідеям **ВИДИМІСТЬ ВАЖЛИВОСТІ Й НОВИЗНИ**

Основні ознаки наукового жаргону

1. Термінологічні зловживання

пересичення тексту термінами

невиправдане залучення термінів з інших наук

(У різних суто лінгвістичних дослідженнях натрапляємо, наприклад, на необґрунтовані запозичення: математики: *асоціативні осі, девіація траєкторії ціннісної оцінки, диференційна точка, кванторний аналіз, точка від-биття комунікативних аспектів, вхід у площину комунікативно-прагматичного бачення об'єкта*; фізики: *поле резонації, центр перетину семантичної і формальної площин слова, які мають широку амплітуду*; медицини: *трансплантація духовних пріоритетів, анамнез мовленнєвих дієслів*);

термінологічне псевдоноваторство (здавна відомі наукові поняття безпідставно перейменовуються за допомогою інших термінів: *теорія → концептуальна модель, спільні та відмінні риси → інтегральні та диференційні характеристики, мовлення → вербально-комунікативна практика*);

Основні ознаки наукового жаргону

2. Непотрібні запозичення

- Упродовж минулого століття в наукових текстах траплялися такі, наприклад, заміни: звертатися → апелювати, обмежувати → лімітувати, продовжувати → пролонгувати, пояснювати → експлікувати, наголошувати → акцентувати, показник → маркер, однорідний → гомогенний, причиновий → каузальний

Основні ознаки наукового жаргону

3. Задовгі речення

- За законом обсягу оперативної пам'яті, вона в змозі водночас утримувати $7 (\pm 2)$ елементів. Тож і середня довжина речення (або його підрядних чи сурядних частин) має принаймні наближатися до цієї величини.
- Оптимальна довжина речення в науковому тексті може бути дещо більшою, що надає ширші можливості для вибору й урізноманітнення синтаксичних побудов. Вважають, що ця довжина може доходити до 10–15 слів (без службових частин мови — 8–12 слів)

Основні ознаки наукового жаргону

4. Нагромадження іменників

Наприклад:

- розщеплені присудки: *Економіка України **перебуває у стані зростання та розвитку**: У досліджуваного, який **перебуває в положенні лежачи** на спині протягом 5 хв, вимірюють пульс за 15 с.);*
- ланцюжки родових відмінків: *Ці напрями актуалізують важливість дослідження шляхів вдосконалення формування професійної компетентності майбутніх економістів;*
- нагромадження іменників на **-ння**.: *Розроблен**ня** і впроваджен**ня** механізму забезпечен**ня** поглиблен**ня** знань з української мови*

Основні ознаки наукового жаргону

5. Багатослів'я

- Кількаслів'я — уживання кількох слів замість одного.
- Навколослів'я (калька з дгр. περίλεξις) — уживання описових зворотів або визначень замість прямих назв.
- Зайвослів'я (калька з дгр. περισσολογία) — уживання непотрібних чи не-обов'язкових слів, зокрема: а) універсальних термінів; б) штампів.
- Словоповтори (тавтології) — невиправдані повтори в одному реченні:
 - а) того самого слова;
 - б) спільнокореневого слова;
 - в) того самого змісту іншим словом (плеоназм; синонімічний повтор);
 - г) того самого змісту іншими словами).